

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин

«Затверджую»
Голова приймальної комісії
Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
Юрій ЛЯННОЙ
« 21 » _____ 2026 р.

Програма вступного випробування до аспірантури
зі спеціальності **В9 Історія та археологія**

Розглянута на засіданні
приймальної комісії
« 21 » 05 2026 року
Протокол № 8

Суми 2026

Програма вступного випробування до аспірантури
зі спеціальності В9 Історія та археологія

Освітньо-наукова програма розглянута на засіданні кафедри історії України

Протокол № 10 від 28 квітня 2026 р.

Завідувач кафедри (В. Аїзєнко)

« 28 » квітня 2026 р.

Затверджено вченою радою НН Інституту історії, права та міжнародних відносин

Протокол № 8 від « 07 » травня 2026 р.

Голова вченої ради (О. Кузов)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Історія України	5
Тема 1.1. Давня історія України	6
Тема 1.2. Середньовічна історія України	6
Тема 1.3. Ранньомодерна історія України	8
Тема 1.4. Нова історія України	10
Тема 1.5. Новітня історія України	14
РОЗДІЛ II. Всесвітня історія	19
Тема 2.1. Історія стародавнього світу	19
Тема 2.2. Історія середній віків	20
Тема 2.3. Нова історія країн світу	21
Тема 2.4. Новітня історія країн світу	24
РОЗДІЛ III. Методологія історія. Історіографія історії України	26
Тема 3.1. Методологія історії	26
Тема 3.2. Історіографія історії України	27
Рекомендована література	29
Перелік питань	35
Критерії оцінювання знань	38

ВСТУП

Програма складена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, Закону України «Про вищу освіту» від 6 вересня 2014 року, постанови КМ України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» від 19 травня 2024 р. № 502 та Наказу Міністерства освіти і науки України «Умови прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2020 році» від 11 жовтня 2019 року № 1285.

Програма вступного іспиту розроблена для абітурієнтів, які вступають на навчання для здобуття третього рівня вищої освіти (доктор філософії) за спеціальністю 032 Історія та археологія, базується на освітній програмі другого рівня вищої освіти (магістр) за відповідною спеціальністю і затверджена ректором Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Вступний іспит з історії проводиться з метою встановлення глибини професійних знань, рівня наукової та загальної підготовки абітурієнтів, які вступають на навчання за освітньо-професійною програмою на здобуття третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти доктора філософії галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 Історія і археологія.

Складання іспиту вступниками є обов'язковим під час вступу до аспірантури та проводиться в усній формі.

Вступники до аспірантури зі спеціальності 032 Історія та археологія при складанні вступного іспиту зі спеціальності мають виявити знання предмета та об'єкту всесвітньої та української історії, показати вміння встановлювати послідовність подій, розуміння історичного процесу, аналізу об'єктивності описаних фактів і робити висновки про причини подій.

Питання екзамену спрямовані на визначення рівня знань вступників в оволодінні основними поняттями й категоріями історичної науки, обізнаності із дослідженнями вітчизняної та зарубіжної історіографії, теоретичними

підходами, концепціями. Вони орієнтовані на визначення ступеня сформованості в абітурієнтів умінь аналізу, узагальнення історичних явищ, визначення їх структури, закономірностей та механізмів розвитку тощо. Вступник до аспірантури повинен показати знання основних принципів побудови та застосування теорій в історичній науці, ключових моментів формування основних історичних понять; інструментів історичного дослідження та принципів їх застосування в самостійній науково-дослідницькій діяльності в сфері гуманітарної науки. Вступник повинен вміти застосовувати інтелектуальний інструментарій, понятійно-категоріальний апарат, необхідний для формування професійної наукової позиції; виокремлювати у розмаїтті уявлень про історію чітко окреслених дискурсивних сфер, сформованих в рамках історичної науки у вигляді теорій та концепцій; визначати основні проблеми, об'єкт і предмет історичних знань.

Під час іспиту абітурієнт має продемонструвати здатність до критичного аналізу та оцінки сучасних наукових досягнень; здатність вибирати і застосовувати методи дослідження, адекватні предмету і завданням дослідження; готовність використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації; здатність проводити теоретичні і експериментальні дослідження в сфері історичної наук, використовуючи сучасні методи дослідження; здатність формулювати релевантні для сучасної історичної науки і практики висновки на основі проведених досліджень; здатність застосовувати інтелектуальний інструментарій, понятійно-категоріальний апарат, необхідний для формування професійної історичної наукової позиції.

Програма вступного іспиту за спеціальністю «Історія та археологія» відображає сучасний стан цієї галузі та включає її найважливіші розділи, знання з яких необхідні для тих, хто вступає на навчання до аспірантури.

I. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Тема 1.1. Давня історія України

Антропогенез. Поява людини на території сучасної України. Палеоліт. Початок родового ладу. Мезоліт і його матеріальна культура. Господарство. Соціальний устрій. Культурно-територіальне членування пам'яток України. Неоліт. Зони неолітичних культур в Євразії. Неолітична революція. Неолітичні культури України. Проблема індоєвропейського розселення.

Енеоліт і бронзовий вік. Металургія. Перший суспільний поділ праці. Культури лісостепового Правобережжя України, Полісся, Волині і Прикарпаття. Культури Північного Причорномор'я, Приазов'я та Лівобережжя. Культури Закарпаття.

Ранній залізний вік в Україні. Кіммерійці. Скіфи. Сарматський час. Пізньоскіфські пам'ятки Нижнього Дніпра. Пам'ятки пізньоскіфської культури у Криму. Другий великий суспільний поділ праці.

Грецька колонізація і виникнення античних поселень у Північному Причорномор'ї, їхнє становище у класичний, елліністичний, римській і пізньоантичний періоди. Березань та Ольвія. Тіра і Ніконій. Херсонес і Керкінітіда. Боспорська держава. Загальні напрями матеріальної культури. Римська експансія в Північному Причорномор'ї.

Тема 1.2. Середньовічна історія України

Велике переселення народів. Остготське королівство. Гунський каганат. Міграції аварів і болгар. Хозарський каганат. Салтівська (салтівсько-маяцька культура).

Слов'яни. Зарубинецька культура. Поєнешти-лукашівська культура. Латенська культура. Липицька культура. Черняхівська культура. Пшеворська культура. Культура карпатських курганів. Київська культура. Пеньківська культура. Празько-корчацька культура. Колочинська культура. Райковецька культура. Волинцівська культура. Роменська культура.

Утворення Давньоруської держави. Внутрішня і зовнішня політика перших київських князів. Запровадження християнства. Соціально-

економічний розвиток Київської Русі. Стани й основні соціальні групи. Давньоруське право. «Руська правда». Місце християнської церкви в політичному та культурному житті країни. Дипломатія київських князів IX–X ст.

Пам'ятки кочових племен степового Подніпров'я IX–XIII ст. Взаємини Русі з кочовими народами (печенігами, половцями). Причини і наслідки роздроблення Київської Русі. Утворення і суспільно-політичний розвиток удільних князівств (Галицького, Волинського, Чернігівського, Переяславського). Боротьба князів за київський престол.

Монгольська навала та її наслідки для історії Русі. Залежність українських земель від Золотої Орди.

Загальна характеристика культури Київської Русі. Розвиток мистецтв і літератури, пам'ятки давньоруської історіографії.

Приєднання Галицької Русі до Польського королівства. Входження Волині та Центральної України до складу Великого князівства Литовського. Кревська унія 1385 р. та її значення для історії України.

Середньовічний Крим. Візантійська та хозарська присутність в Криму. Князівство Феодоро. Італійські колонії у Північному Причорномор'ї. Утворення Кримського ханату та його політика стосовно українських земель. Турецька експансія у Північному Причорномор'ї.

Становище Галицької Русі та Поділля у складі Польського королівства у другій половині XIV – першій половині XVI ст. Формування шляхетського стану як провідної суспільної верстви. Розвиток міст, цеховий устрій, розвиток міського самоврядування і поширення магдебурзького права.

Становище Київщини, Волині, Брацлавщини, Чернігівщини у складі Великого князівства Литовського протягом другої половини XIV – першої половини XVI ст. Удільні князівства Гедиміновичів на українських теренах та їхня роль в історії Великого князівства Литовського. Київські князі Олельковичі. Ліквідація удільних князівств в Україні литовським урядом. Боротьба Московського великого князівства з Великим князівством

Литовським за давньоруську спадщину. Особливості соціально-політичного устрою Центральної України у складі Великого князівства Литовського. Станова структура суспільства: князі, пани, зам'яни-шляхта, міщани, селяни. Формування козацтва як соціальної групи.

Тема 1.3. Ранньомодерна історія України

Люблінська унія 1569 р. Утворення Речі Посполитої і перехід Київщини, Брацлавщини та Волині від Великого князівства Литовського до Корони Польської. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої. Основні верстви суспільства: магнати, шляхта, духівництво, міщанство, селяни, козацтво.

Становище Православної церкви в українських землях під литовсько-польським пануванням. Братства та їхня роль в громадському житті. Поширення впливу католицизму. Реформація та контрреформація в Україні. Берестейська церковна унія 1596 р. Громадсько-політична активність прихильників і супротивників унії. Відродження православної церкви. Київський митрополит Петро Могила та його оточення.

Формування українського козацтва. Запорозька Січ: виникнення, устрій, військове мистецтво. Військово-політична активність козацтва в другій половині XVI – першій половині XVII ст. П. Сагайдачний. Козацькі повстання між 1591 і 1638 рр.

Загальна характеристика української культури кінця XVI – першої половини XVII ст. Поширення друкарства. Розвиток шкільництва: Львівська братська школа, Острозька академія, Києво-Могилянська колегія, єзуїтські навчальні заклади. Полемічна література щодо церковної унії.

Повстання під проводом Богдана Хмельницького у середині XVII ст.: сутність, причини, періодизація. Формування української державності у ході війни. Військові дії: битви під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями, Зборовом, Збаражем, Батогом, Берестечком, Жванцем. Дипломатичні акції гетьманського уряду. Зборівська та Білоцерківська угоди з польським урядом, українсько-московський союз; «Березневі статті» 1654 р. Віленське перемир'я

Москви та Польщі. Дипломатія Української держави за гетьмана Б. Хмельницького. Союз гетьманського уряду зі Швецією, Трансільванією і Бранденбургом.

Доба Руїни: характерні ознаки. Гетьманування І. Виговського (1657–1659), його внутрішня і зовнішня політика. Гадяцька угода 1658 р. Українсько-московська війна 1659 р., Конотопська битва. Падіння гетьманату І. Виговського. Гетьманування Ю. Хмельницького (1659–1663), його зовнішня та внутрішня політика. Переяславські статті 1659 р. Розкол України на Правобережну і Лівобережну. Андрусівське московсько-польське перемир'я 1667 р. і його значення в українській історії.

Правобережна Україна в другій половині XVI ст., боротьба за неї між Річчю Посполитою, Московським царством та Османською імперією. Внутрішня і зовнішня політика правобережних гетьманів П. Тетері (1663–1665), П. Дорошенка (1665–1676). Занепад української державності на Правобережжі та економічна руїна краю.

Політичне становище Лівобережної України у складі Московської держави впродовж другої половини XVII ст. Поступове обмеження української автономії. Гетьманування І. Брюховецького (1663–1668), Московські статті 1665 р. Гетьманування Д. Многогрішного (1669–1672), Глухівські статті 1669 р. Гетьманування І. Самойловича (1672–1687), Конотопські (1672 р.) і Переяславські (1674 р.) статті. Гетьманування І. Мазепи (1687–1709), Коломацькі статті 1687 р. Військово-політична активність запорозького козацтва в другій половині XVII – на початку XVIII ст. І. Сірко. Автономія Слобідської України у складі Росії в другій половині XVII – середині XVIII ст. Дипломатія гетьмана І. Мазепи. Суспільні верстви Гетьманщини: старшина, козацтво, духівництво, міщанство, селянство. Сотенно-полковий адміністративно-територіальний устрій.

Україна під час Північної війни 1700–1721 рр. Козацько-селянське повстання 1702–1704 рр. на Правобережній Україні під проводом С. Палія. Українсько-шведський союз, Полтавська битва 1709 р. та її значення в історії

України. Українська еміграція, гетьман П. Орлик і його «Конституція» 1710 р. Гетьманування І. Скоропадського (1708–1722).

Перша Малоросійська колегія. Боротьба старшини за збереження української автономії, П. Полуботок. Гетьманування Д. Апостола (1727–1734), «Рішительні пункти» 1728 р., економічна політика гетьманської адміністрації, «Генеральне слідство про маєтності», реформування судочинства. «Правління гетьманського уряду». Україна під час російсько-турецької війни 1735–1739 рр. Запорозьке козацтво у XVIII ст.: Олешківська та Нова Січі.

Гетьманування К. Розумовського (1750–1764). Судова реформа 1760–1763 рр. Кодифікація українського права у XVIII ст. «Права, за якими судиться малоросійський народ».

Ліквідація автономії України у другій половині XVIII ст. та інкорпорація її до суспільно-політичної структури Російської імперії: остаточне скасування уряду гетьмана, діяльність другої Малоросійської колегії та генерал-губернатора П. О. Румянцева, знищення Запорозької Січі, скасування сотеннополкового адміністративно-територіального устрою, створення намісництв і губерній, перетворення старшини на шляхетський стан, покріпачення селянства.

Російсько-турецькі війни 1768–1774, 1787–1791 рр. і Україна. Приєднання Північного Причорномор'я до Російської імперії та його колонізація українцями.

Правобережна Україна у складі Речі Посполитої у XVIII ст. Соціально-економічний розвиток Правобережжя. Основні верстви суспільства: магнати, шляхта, духівництво, міщанство, селянство. Роль євреїв у суспільно-економічному житті краю. Коліївщина. Розділи Речі Посполитої.

Загальна характеристика української барочної культури. Архітектура, образотворче мистецтво, література, розвиток історіографії. Києво-Могилянська академія як осередок вищої освіти та культури в українських землях. Духовне життя України. Василянські школи.

Тема 1.4. Нова історія України

Соціально-політичне становище й адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської імперії та монархії Габсбургів. Соціально-економічний розвиток Галичини, Північної Буковини й Закарпаття в складі імперії Габсбургів. Соціально-економічний розвиток Наддніпрянщини.

Українське національне відродження XIX ст.: сутність, передумови, періодизація, регіональні особливості. Вплив ідеології романтизму на виникнення українофільства. Традиціоналізм дворянства Лівобережної України. Громадсько-політичні рухи на Наддніпрянській Україні першої чверті XIX ст.: масонство, декабристи. Харківський університет як вогнище українофільства першої третини XIX ст. Польське українофільство (В. Терлецький, М. Чайковський, Ф. Духінський), польські повстання на українських теренах.

Кирило-Мефодіївське братство: склад та програмові документи («Книга буття українського народу», «Статут Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія»). М. Костомаров, П. Куліш, В. Білозерський. Значення творчої та громадської діяльності Т. Шевченка для українського національного відродження. Формування ідеологічної платформи українського національно-визвольного руху й окремішньої модерної української національної ідентичності.

Соціально-протестні рухи першої половини і середини XIX ст.: повстання подільського селянства під проводом У. Кармалюка, Київська козаччина 1855 р.

Кримська війна 1853–1856 рр. й Україна. Реформи модернізації в Російській імперії 1860–1870-х років та особливості їх проведення в українських землях.

Громадівський рух. Українська громада у Петербурзі, видання часопису «Основа». Рух «хлопоманів», виникнення українських громад в Києві, Чернігові, Полтаві, Одесі, Харкові тощо, їхня громадська та культурно-

просвітницька діяльність. «Валуєвський циркуляр» 1863 р.

Київська «стара громада» у 1870-ті роки. В. Антонович. Урядові репресії проти українофілів: «Емський указ» 1876 р. щодо припинення пропагування ідей українського національного визволення в періодиці та інших друкованих виданнях.

Університетські центри в Україні у ХІХ ст. Українська політична еміграція. М. П. Драгоманов та «жєневський гурток» (С. Подолинський, М. Павлик), видання часопису «Громада», ідеологія «громадівського соціалізму». Формування соціалістичного напрямку в українському національно-визвольному русі. «Братство тарасівців»: програма та склад. Студентський рух на зламі ХІХ–ХХ ст. Загальноукраїнська безпартійна організація.

Промисловий переворот в українських землях, становлення індустріального суспільства. Діяльність народників на українських теренах, їхня ідеологічна платформа, таємні народницькі революційні організації («Земля і Воля», «Народна Воля», «Чорний Переділ»), ставлення російських революціонерів до українського національного питання. Народницькі гуртки в Україні. «Ходіння в народ» і «Чигиринська змова» 1877 р. Терористичні акції. Українці у лавах народників. Вплив народницької ідеології на український національно-визвольний рух. Неонародництво наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Діяльність Партії соціалістів-революціонерів на українських теренах.

Українські земські діячі другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Російській лібералізм. «Союз визволення».

Поширення в Україні марксизму, М. Зібер. Утворення Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП) та її діяльність на українських теренах, більшовизм і меншовизм. Робітничий та селянський рухи на початку ХХ ст. Революція 1905–1907 рр. в Україні: повстання в армії та на флоті, робітничо-селянські протестні виступи; маніфест від 17 жовтня 1905 р. про громадянські права і свободи для населення Російської імперії;

пожвавлення українського національно-визвольного та культурно-просвітницького руху: поширення на Наддніпрянщині осередків товариства «Просвіта», створення україномовної преси; діяльність українських представників у I Державній Думі.

Після революційний реакційний режим («третьочервнева монархія»), згорання діяльності українських громадських та культурно-просвітницьких установ. Столипінська аграрна реформа в Україні; переселення українських селян до Сибіру і Далекого Сходу (Зелений Клин).

Українські політичні партії на Наддніпрянщині на початку ХХ ст., їх склад, соціальна база та програми вирішення національних і соціальних протиріч. Революційна українська партія, Українська соціал-демократична робітничка партія, Українська соціал-демократична спілка, Українська демократично-радикальна партія, Товариство українських поступовців.

Діяльність на території України провідних загальноросійських політичних партій та громадських об'єднань: більшовиків, меншовиків, есерів, кадетів, октябристів, чорносотенців.

Особливості українського національного відродження в Галичині. Греко-католицьке духовництво як провідна соціальна сила галицького українофільства першої половини ХІХ ст. «Руська трійця» (Я. Головацький, М. Шашкевич, І. Вагилевич). Революція 1848–1849 рр. в Австрійській імперії та її вплив на соціально-політичну ситуацію в Західній Україні, діяльність «Головної Руської Ради» й українських представників у рейхстазі. Селянська реформа. Українське питання на Слов'янському з'їзді в Празі. Перші культурницькі інституції: Ставропігійський інститут, Народний Дім, «Галицько-руська матиця». Громадсько-політичні угруповання: «москвофіли» та «народовці». Утворення організаційної інфраструктури для розвитку українського національно-визвольного руху в Галичині: товариство «Просвіта», Наукове товариство імені Т. Шевченка; молодіжні спортивно-виховні організації «Сокіл», «Січ»; розвиток кооперативного руху, шкільництво. Українська преса в Галичині (газета «Діло» тощо). Українські

парламентарі в австрійському рейхстазі та крайових сеймах. Зв'язки між діячами національного відродження із Західної та Наддніпрянської України. Виникнення політичних партій в західноукраїнських землях, їхній склад, соціальна база та програми вирішення національних і соціальних протиріч. Особливості соціально-політичного становища українців в Закарпатті та Буковині. Західноукраїнська трудова еміграція до Нового Світу.

Загальна характеристика української культури XIX – початку XX ст. Розвиток освіти, науки, культури, мистецтв. М. С. Грушевський як науковець і політичний діяч. Б. Д. Грінченко: наукова, просвітницька, педагогічна та літературна діяльність. Віровизнання в Україні на початку XX ст.: становище Православної церкви на Наддніпрянщині та Греко-католицької церкви в Західній Україні, соціальний склад духівництва, його участь у громадсько-політичному житті.

Тема 1.5. Новітня історія України

Українські землі під час Першої світової війни 1914–1918 рр.: військова кампанія, українське питання в планах ворогуючих таборів, ставлення провідних українських політичних сил до війни. Утворення Загальної Української Ради, Союзу Визволення України. Українські січові стрільці. Російський окупаційний режим в Західній Україні. Загострення економічних і суспільних проблем в російському тилу.

Українська національно-демократична революція 1917–1920 рр.: передумови, основні рушійні сили, періодизація. Лютнева революція, падіння самодержавства, утворення Тимчасового уряду та його місцеві органи влади на території України. Ради робітничих і солдатських депутатів як альтернативні органи революційної влади. Утворення Української Центральної Ради, її партійний склад і керівні діячі. Універсали УЦР. Генеральний секретаріат, його персональний склад та компетенції. Розвиток відносин між УЦР та Тимчасовим урядом. Діяльність загальноросійських політичних усіх ідеологічних спрямувань сил в Україні, їхні взаємини з УЦР.

Жовтневий переворот 1917 р.: падіння Тимчасового уряду, встановлення

більшовицької диктатури. Ставлення провідних українських політичних сил до перевороту, проголошення утворення Української Народної Республіки (УНР). Взаємини між більшовицьким урядом та ЦР. Дипломатія Української Народної Республіки. Перший Всеукраїнський з'їзд рад у Харкові в грудні 1917 р. і проголошення в Україні радянської влади. Війна Радянської Росії проти УНР наприкінці 1917 р. – на початку 1918 р.; трагедія під Крутами. Проголошення незалежності УНР. Більшовицький окупаційний режим в Україні на початку 1918 р. Брестський мирний договір УНР з Німеччиною, Австро-Угорщиною та їхніми союзниками. Німецька та австро-угорська окупація Наддніпрянщини, повалення радянської влади.

Контрреволюційний переворот 29 квітня 1918 р.: ліквідація Центральної Ради й УНР, утворення Української держави на чолі з гетьманом П. Скоропадським. Соціальна база гетьманського режиму, його стосунки з німецькими окупантами. Опозиційні сили. Політика гетьманського уряду в галузі державного управління, економіки, культури. Дипломатія гетьмана П. Скоропадського.

Український церковний рух першої третини ХХ ст. Повалення гетьманського режиму. Відновлення УНР і прихід до влади Директорії, її керівний склад, ідеологічні засади внутрішньої та зовнішньої політики. Аграрне питання, економічна криза, дезорганізація державного управління. Дієва армія УНР. Роль В. Винниченка та С. Петлюри у визвольних змаганнях.

Інтервенція Антанти на Півдні України. Білий рух в Україні, його соціальна база, цілі та завдання щодо українського питання. Денікінська окупація України.

Загострення національних, економічних і соціальних протиріч в Австро-Угорщині під час великої війни. Наростання революційної кризи. Розпад Австро-Угорської імперії та утворення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), засади її державного устрою, керівні діячі. Українська Галицька Армія. Збройна боротьба ЗУНР проти польської агресії у 1918–1919 рр. Злука ЗУНР з УНР. Окупація Польщею Галичини. Діяльність уряду

ЗУНР в еміграції.

Створення Комуністичної партії більшовиків України (КП(б)У). Наступ більшовицьких військ в Україну і відновлення у 1919 р. радянської влади на Наддніпрянщині. Запровадження політики воєнного комунізму, продовольча диктатура. Опір радянській владі. Повстанський рух в Україні. Махновщина.

Третій наступ більшовиків в Україні наприкінці 1919 р. – на початку 1920 р. Варшавський договір між УНР і Польщею, радянсько-польська війна 1920 р. Ризький мирний договір 1921 р. Остаточний розгром білого руху більшовицькими військами у Північному Причорномор'ї у 1920 р. Новації в царині освіти та шкільництві під час Української національно-визвольної революції 1917–1920 рр. Віровизнання в Україні в добу визвольних змагань.

Українське питання в міжнародних відносинах після Першої світової війни. Розподіл західноукраїнських земель між Польщею, Чехословаччиною, Румунією.

Українська Соціалістична Радянська Республіка, її державний лад, політичний режим, адміністративно-територіальний устрій, особливості соціальної структури у 1920-ті роки. Утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Криза політики воєнного комунізму. Голод 1921–1923 рр.

Нова економічна політика, передумови її запровадження й особливості в Україні. Розвиток сільського господарства, промисловості й торгівлі в 1920-ті роки. Згортання НЕПу.

Українізація: причини, хід, керівні діячі, досягнення. Українізація державного апарату, науково-просвітницьких закладів. Кампанія з ліквідації неписьменності. Опір українізації та її згортання. Український націонал-комунізм. «Хвильовизм». «Шумськизм». «Волобуєвщина». Індустріалізація УСРР, її соціальні наслідки. Колективізація сільського господарства: передумови, початок суцільної колективізації, ліквідація куркульства, селянські протести проти колективізації, їх форми і масштаби, соціальні наслідки колективізації. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид української

нації, його демографічні та соціокультурні наслідки.

Формування сталінського тоталітарного режиму. Масові репресії: справа «Спілки визволення України» і нищення української інтелігенції, переслідування опозиціонерів і партійні чистки, «єжовщина» («Великий терор» 1937–1938 рр.). ідеологічне обґрунтування масових репресій.

Галичина та Західна Волинь у складі II Речі Посполитої. Ставлення польського уряду до українського питання. Осадництво. Пацифікації. Соціально-економічне становище західноукраїнського населення: аграрне питання, кооперативний рух. інтелігенція як провідна верства суспільства. Українські політичні партії: Українське національно-демократичне об'єднання, Комуністична партія Західної України. Роль греко-католицької церкви в громадсько-політичному житті, митрополит Андрей Шептицький. ідеологія українського інтегрального націоналізму. Утворення Організації Українських Націоналістів (ОУН), її провідники, цілі та методи діяльності; фракції бандерівців і мельниківців.

Особливості соціально-економічного та суспільно-політичного становища українського населення в Чехословаччині та Румунії у міжвоєнний період.

Загальна характеристика розвитку української культури у міжвоєнний період. Новації в літературі, мистецтві, науці, освіті. Кіномистецтво Дзиги Вертова та Олександра Довженка. Масові репресії проти діячів культури: «Розстріляне відродження». Розвиток національної культури на західноукраїнських теренах.

Релігійне життя в українських землях у 1920–1930-ті роки: православне духовенство в підрадянській Україні, Українська автокефальна православна церква, Українська греко-католицька церква в умовах польської окупації.

Українське питання в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни. Карпатська Україна: від автономії у складі Чехословаччини до незалежності, окупація її Угорщиною. Пакт Молотова-Ріббентропа і доля західноукраїнських земель. Приєднання до Радянської України Галичини,

Буковини та Південної Бессарабії. «Радянізація» Західної України у 1939–1941 рр.

Початок Німецько-радянської війни. Військові дії на території України у 1941–1942 рр. Нацистський окупаційний режим. Адміністративно-територіальний поділ: Рейхскомісаріат Україна, дистрикт Галичина, Трансністрія, території під контролем командування вермахту. Громадське життя в Україні в умовах нацистської окупації, стан культури, шкільництва, віровизнання. Експлуатація економічних ресурсів України нацистами. Рух Опору проти окупантів, його основні течії: радянські партизани та підпільники, Українська Повстанська Армія. Військові дії на українських теренах у 1943–1944 рр. Відступ військ Німеччини та її союзників з України. Депортація з рідних земель кримських татар, понтійських греків та інших малих народів. Наслідки Другої світової війни для України: демографічні, економічні, соціально-політичні. Україна як держава-засновниця ООН.

Повоєнне врегулювання західних кордонів СРСР, приєднання до Радянської України Закарпаття. Примусове виселення українського населення з Лемківщини, Посяння, Підляшшя, Холмщини, що увійшли до складу Польщі. Насадження сталінського тоталітарного режиму в західноукраїнських землях: боротьба проти УПА, знищення греко-католицької церкви, колективізація селянства, масові репресії проти нелояльних до радянської влади елементів.

Відновлення сільського господарства та промисловості у повоєнні роки. Голодомор 1946–1947 рр.

Ідеологічні «чистки» кінця 1940 – початку 1950-х років: боротьба з «космополітизмом» й «українським буржуазним націоналізмом» серед інтелігенції.

Радянська Україна в добу «відлиги». Ослаблення тоталітаризму в СРСР: десталінізація, відносна лібералізація громадського життя, часткова реабілітація жертв політичних репресій. Реформи в аграрному секторі та промисловості. Підвищення загального рівня життя.

Українські «шестидесятники». Рух Опору радянському режиму: поєднання вимог соціальних змін з національно-визвольними змаганнями; правозахисники, релігійні дисиденти. «Українська Гельсінська група». Репресії проти діячів Руху Опору.

Релігійне життя в Україні в другій половині 1940-х – першій половині 1980-х років.

Радянська Україна в добу «застою». Посилення консервативних тенденцій в громадсько-політичному житті країни. Соціальна структура населення. Початок системної кризи радянської економіки.

Культурне життя в Радянській Україні: література, наука, кінематограф, театр, музика, живопис.

Політика «перебудови»: сутність і особливості в Україні. Гласність. Демократизація суспільного життя. Економічні реформи («прискорення», запровадження госпрозрахунку, самофінансування, бригадного підряду, оренди, кооперативів, дозвіл індивідуальної трудової діяльності), причини їхньої низької ефективності. Політичний плюралізм і втрата комуністичною партією керівної політичної ролі. Громадсько-політичні організації національно-демократичного спрямування: Народний Рух України, Товариство української мови імені Т. Шевченка. Багатопартійність. Чорнобильська катастрофа.

Період незалежності України. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Спроба державного перевороту в Радянському Союзі у серпні 1991 р. та розпад СРСР. Здобуття Україною незалежності: Акт проголошення незалежності від 24 серпня 1991 р. Державотворчі процеси 1990-х років. Конституційний процес в Україні. Україна на міжнародній арені: міжнародне визнання України, Україна в СНД, українсько-російські відносини, денуклеаризація України, відносини Україна-ЄС, Україна-НАТО, євроатлантичні прагнення України.

Політичний розвиток України: мультипартійність і інтеграційні процеси в партійному житті, вплив фінансово-промислових груп / олігархату на

політичне середовище, парламентські і президентські вибори, політична криза 2000–2001 рр., «помаранчева революція», політичний розкол українського суспільства, політичні кризи 2006–2010 рр., президенство В. Януковича, Революція Гідності та її наслідки. Президентство П. Порошенка. Президентство В. Зеленського. Реформи другої половини 2010-х років.

Російсько-українська війна. Окупація АР Крим і м. Севастополь російськими військами, анексія загарбаних територій. Підтримка російською державою сепаратистських рухів на Півдні і Північному сході України. «Гібридна» стадія Російсько-української війни. Військові дії 2014–2015 років на Південному сході України. Мінський переговорний процес. Квазідержавні утворення «Донецької Народної Республіки» та «Луганської Народної Республіки». Україна у стані повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, 2022–2024 рр.

Економіка та суспільство. Труднощі переходу від планової до ринкової економіки, загострення економічної кризи в 1990-ті роки. Реформи в економічній сфері. Економічний розвиток України в XXI ст. Демографічна криза. Соціальна диференціація населення України. Урбанізація. Трудова мобільність населення: «заробітчанство». Розвиток громадянського суспільства: громадський, профспілковий і робітничий рухи. Репатріація кримських татар на батьківщину. Меджліс кримсько-татарського народу.

Культурний і духовний розвиток незалежної України: інтеграція української культури в світовий простір, освіта та наука, мистецтво, відновлення та діяльність УГКЦ, розкол православ'я в Україні, створення та розвиток Православної Церкви України, протестантські релігійні громади, іслам в Україні.

II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Тема 2.1. Історія Стародавнього світу

Єгипет як приклад річкової цивілізації. Формування імперії за Тутмоса III та Рамзеса I: внутрішня та зовнішня політика.

Виникнення афінського полісу. Поглиблення соціальних протиріч. Закони Драконта. Реформи Солона та їх роль у становленні афінської демократії. Заборона ендогенного рабства. Тиранія Пісістрата: внутрішня і зовнішня політика. Державний лад Афін.

Сучасне розуміння «криза полісу». Нові явища в економічному розвитку Греції. Послаблення традиційного зв'язку між приналежністю до громадянського колективу і земельною власністю. Відношення громадян полісу до військової служби та сплати літургії. Соціальні гарантії громадян в умовах кризи полісу. Полісна демократія.

Утворення держави в Римі. Рим «царського періоду». Функції царя, сенату, народних зборів. Родоплемінна організація суспільства. Реформи Сервія Тулія і їх вплив на формування республіканської системи.

Період Римської республіки. Римський поліс (цивітас). Сенат, основні повноваження. Типи народних зборів, основні функції.

Період Римської імперії. Рання Римська імперія – система принципату. Суть принципату. Формування одноосібної влади шляхом поєднання посад в республіканській системі. Роль сенату і народних зборів. Поява імператорських органів управління. Нова роль провінцій.

Домінант, його суть. Нові риси державного управління. Політичні і військово- адміністративні реформи. Закріпачення станів. Християнство та його роль в політичній системі імперії.

Тема 2.2. Історія середній віків

Виникнення Східної Римської (Візантійської) імперії. Державно-політична система і ідеологія Візантії. Вплив східних традицій на її ідеологічний устрій. Економіка і соціальна структура Візантії, її особливості. Фемна система. Внутрішня і зовнішня політика Візантії. Аграрний лад.

Тимчасове укріплення візантійської держави за Юстиніана 1. Початок масового вторгнення слов'ян на Балканський півострів. Народні рухи. Іконоборча політика. Скорочення території Візантії у боротьбі з арабами і турками. Початок і особливості процесу феодалізації в Візантії. Візантія в

період Македонської династії. Агарний лад держави за даними “Землеробського закону”. Феодалі і основні категорії селянства.

Передумови Великих географічних відкриттів. Пошук нових шляхів на Схід. Відкриття португальців і іспанців. Плавання Васко да Гама, Колумба, Магеллана. Колонізація європейцями Америки, Азії, Африки. Становлення світового ринку. Пожвавлення морської торгівлі. Наукове та економічне значення Великих географічних відкриттів. Боротьба європейських держав за колонізаційний розділ світу. Участь Іспанії, Португалії, Англії, Франції, Голландії в цьому процесі. Наслідки впливу західноєвропейських країн у Новому світі.

Араби в до ісламський період. Передумови створення Ісламу. Діяльність пророка Мухамеда. Характерні риси Ісламу. Створення держави у арабів та її особливості. Право в системі Ісламської цивілізації.

Специфіка арабо-мусульманського образотворчого мистецтва. Мусульманська архітектура. Роль арабської мови. Література і фольклор.

Завоювання арабів. Арабські халіфати, їх устрій. Політична історія халіфатів.

Тема 2.3. Нова історія країн світу

Співіснування різних форм виробництва в Європі та Північній Америці. Промисловий розвиток в умовах мануфактурного капіталізму. Аграрні відносини в країнах Європи та Північній Америці. Промисловий розвиток в умовах мануфактурного капіталізму. Аграрні відносини в країнах Європи та Північній Америці. Соціальні зміни в суспільстві. Формування та зміцнення буржуазії.

Державно-політичний устрій країн Європи в XVI–XVII ст. Церква і релігія в духовному житті Європи. Період іспанського панування в Європі. Династичні та національно-державні цілі зовнішньої політики Габсбургів. Загострення релігійних суперечок між Нідерландами та метрополією. Початок визвольної боротьби.

Французький абсолютизм та його риси. Церква та держава. Німецькі

держави. Політична карта Священної Римської імперії. Вестфальський мир та становище Німеччини. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку Італії.

Державно-політичний устрій Нідерландів в першій половині XVI ст. Нідерланди під владою Іспанії. Карл V і Філіпп II. Маргарита Пермська і Гранвелла. Основні передумови революції. Характеристика Вільгельма Оранського і Егмонта. Релігійна ситуація. Іконоборчий рух. Прибуття герцога Альби. Початок терору. Другий етап революції. Визволення північних провінцій. Змінення іспанської політики. Рекезенес. Початок третього етапу революції. Гентське примирення. Проголошення незалежності Республіки сполучених провінцій. Вбивство В. Оранського. невдача революції в центральних та південних областях, її причини.

Географія освоєння європейцями Нового світу. Перші поселенці, етап заселення.

Соціально-економічний розвиток північноамериканських колоній до 70-х рр. XVIII ст. Зростання опозиційних і революційних настроїв в колоніях. Діячі американського Просвітництва – Бенджамін Франклін, Томас Джефферсон, Томас Пейн.

Війна за незалежність північноамериканських колоній 1775-1783 рр. Лоялісти. Патріоти. Військова тактика Джорджа Вашингтона. Прийняття Конгресом “Декларації незалежності” (1776 р.). Етапи війни (1775-1783 рр.).

Перемінні успіхи у ході воєнних дій. Збройний нейтралітет Росії і його значення. Вступ у війну з Англією Франції, Іспанії, Голландії. Підписання мирного договору США з Англією у 1783 р. Визнання США незалежною державою. Відміна рабства. Прийняття федеральної Конституції 1787 р. та її значення. Прийняття “Білля про права”. Президентство Дж. Вашингтона 1789-1797 рр.

Криза французького абсолютизму 80-х рр. XVIII ст. Французьке Просвітництво.

Початок революції. Взяття Бастилії 14 липня 1789 р. Діяльність

Установчих зборів. Поміркованість аграрної реформи. «Декларація прав людини і громадянина». Виникнення якобінського клубу. Втеча Людовика XVI і підйом республіканського руху. Розстріл на Марсовому полі. Конституція 1791 р. Початок революційних війн. Позиція жирондистів і якобінців щодо питання про війну. Народне повстання 10 серпня 1792 р. і повалення монархії.

Просвітництво як суспільно-історичний феномен. Особливості французького просвітництва. Політико-правова теорія Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Вольтер. Північноамериканська політична думка. Демократичний радикалізм Т. Пейна. Погляди С. Адамса, Дж. Вашингтона, Т. Джефферсона. Теорія федералізму О. Гамільтона.

Соціально-політичні умови розвитку німецького просвітництва. Й. Гердер та його праця «Про походження мови» та «Ідеї до філософії історії людства». Класична філософія І. Канта («Антропологія з прагматичної точки зору»). Ф. Гегель та його «Конституція Німеччини», «Філософія права» – концепції про закони суспільного розвитку.

Промислове піднесення в 1850–1860-ті роки. Аграрні відносини. Формування єдиного національного ринку.

Австро-Пруська боротьба за лідерство в Німеччині. Оломоуцька угода 1853 р. Піднесення ліберального руху.

Конституційний конфлікт у Пруссії та прихід до влади О. Бісмарка. Робітничий рух у 1850–1860-ті роки, роль Ф. Лассаля. Загальний німецький союз. Створення соціал-демократичної робітничої партії.

Початок об'єднання Німеччини під проводом Пруссії. Війна за Шлезвіг-Гольштейн. Австро-пруська війна. Створення Північнонімецького союзу та його конституція. Франко-пруська війна і завершення об'єднання Німеччини. Неабсолютистський режим в Австрії, його соціальна опора.

Зовнішня політика. Канцлерство Ф. Шварценберга. Французько-італійсько-австрійська війна. Політична криза в Австрійській імперії на рубежі 1850–1860-х років кабінет А. Шмерлінга, Г. Кайзерфельда.

Угорська проблема. «Міністерство трьох графів». Угорський сейм 1865 р. Австрійсько- угорська угода 1867 р. Створення дуалістичної імперії Австро-Угорщини. Слов'янські народи під владою Австро-Угорщини.

Політичне й економічне становище Італії після революції 1848–1849 рр. Два напрямки в італійському визвольному русі. Місце Сардинського королівства (П'ємонт) в об'єднанні Італії. К. Кавур і утворення «Італійського національного товариства». Посилення ліберально- монархічного напрямку в процесі об'єднання. Д. Мадзіні і створення «Партії дії». Союз П'ємонт з Францією. Французько-італійсько-австрійська війна 1859 р. і визволення Ломбардії. Національний рух Центральній Італії. Похід «Тисячі» Дж. Гарібальді. Приєднання Неаполітанського королівства до П'ємонт. Створення Італійського королівства.

Тема 2.4. Новітня історія країн світу

Посилення суперечностей між провідними державами наприкінці ХІХ ст. Протистояння двох військово-політичних коаліцій – Антанти і Троїстого союзу.

Загострення боротьби за розподіл світу. Балканські війни і позиція великих держав. Липнева криза 1914 р. і початок світової війни.

Характер війни. Військові дії на фронтах світової війни у 1914-1918 рр. Загострення внутрішнього становища у воюючих державах. Російська революція 1917 р. Поразка австро- німецького блоку. Комп'єнське перемир'я 11 листопада 1918 р. Підсумки і наслідки війни.

Особливості кризи у США. Антикризіві заходи адміністрації Г.Гувера. Створення РФК.

Ф.Д.Рузвельт – президент США. Концепція “нового курсу”. Реформи в сфері економіки та фінансів. Оздоровлення банківської сфери. Створення державного механізму регулювання економіки. “Кодекси чесної конкуренції”. Політика в галузі сільського господарства: допомога фермерам.

Соціальна політика “нового курсу”. Боротьба з безробіттям. Соціальне страхування.

Політика в сфері трудових відносин. Закон Вагнера 1935 р. Соціальне забезпечення.

“Новий курс” і політична система США. Ф. Рузвельт й реформування Верховного Суду. Наслідки політики “нового курсу” та його значення.

Витоки і зародження фашизму. Ідеологія, політичні принципи та організаційна структура раннього італійського фашизму й німецького нацизму.

Утвердження фашизму при владі в Італії. Б. Муссоліні. Внутрішня і зовнішня політика італійського фашизму, агресія проти Ефіопії.

Тоталітарний нацистський режим у Німеччині. Демонтаж інститутів Веймарської республіки. А. Гітлер.

Соціальна політика нацизму. Зовнішня політика. Німецько-англійська угода 1935 р. Відродження вермахту. Відмова від Версальських рішень. Перші агресивні акції в Європі. Втручання в громадянську війну в Іспанії. Створення вісі Берлін – Рим – Токіо. Аншлюс Австрії.

Мюнхенська конференція 1938 р. Розчленування і захоплення Чехословаччини. Німеччина і західні держави. Німеччина і СРСР. Пакт від 23 серпня 1939 р.

Курс на розв’язання Другої світової війни. Причини, характер, періодизація. Нацизм – ініціатор розв’язання агресії. Позиція демократичних держав. СРСР і його протиріччя із західним світом.

«Холодна війна» 1945–1991 рр. Радянсько-американське протистояння та трансформація союзницьких окупаційних зон у ФРН та НДР. Падіння Берлінської стіни та політична та культурна інтеграція капіталістичної та соціалістичної Німеччини.

Криза та розпад англійської та французької колоніальної системи: спільне та відмінне. Африка: країни соціорієнтації та капіталістичного шляху розвитку. Локальні конфлікти у Південно-Східній Азії 1950–1970-х років. Проекти побудови соціалізму в регіоні. Нові індустріальні країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону: спільне та відмінне. Розпад Югославії та посилення

міжнаціонального протистояння на Балканах.

Міжнародні відносини в першій чверті XXI ст. Розширення ЄС і НАТО в Східній Європі. Загальні тенденції розвитку європейських країн наприкінці XX – в першій чверті XXI ст. США наприкінці XX – в першій чверті XXI ст.: внутрішня та зовнішня політика. КНР наприкінці XX – в першій чверті XXI ст.: внутрішня та зовнішня політика. Конкуренція КНР і США на світовому ринку в XXI ст. Ствердження та розвиток авторитарного режиму в Російській Федерації. «Арабська весна» 2011 року та її наслідки.

III. МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРІЯ. ІСТОРІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Тема 3.1. Методологія історії

Осмилення простору й часу в Гомерівській «Ілліаді» та «Одіссеї». Оформлення епічної історії в античній Греції (Геродот та його «Історія»). Формування «прагматичної історії» в античній Греції та добу еллінізму (Фуکیدід «Історія», Полібій «Загальна історія»). Плутарх та його «Порівняльні життєписи». Зародження уявлень про історію. Таблиці понтифіків. Епоха анналістів. Моралістична історія Тита Лівія та Корнелія Тацита. Історична біографістика Плутарха та Гая Світонія Транквіла, Лікіана з Самосати. Бачення історії стоїками (Марк Аврелій, Сенека).

Уявлення про історичний процес у Київській Русі. «Повість врем'яних літ» Нестора та її редакції. Київський літопис. Галицько-Волинський та Перемишлянський літописи.

Т. Гоббс та його «Левіафан». Консервативний напрям договірної теорії. Д. Локк та формування ліберального напрямку в договірній концепції походження держави. Жан Бені Босює та його «Всесвітня історія». Політична та соціологічна спадщина С. Оріховського-Роксолана.

Козацьке літописання другої половини XVII – початку XVIII ст. (Літопис Самовидця, Граб'яни, Самійла Величка). Історико-літературні твори XVIII ст. Історична свідомість козацької еліти крізь приму діаріушів. Козацьке літописання 1730–80-х років. Ф. Туманський та наукова концепція «Описів...»

Концепція історії України в «Історії русів».

Французький романтизм (О. Тьєрі, Ф. Гізо). Британський романтизм (Т. Карлейл, Т. Маколей). Істрична белетристика (В. Скот) Американський романтизм.

Харківський інтелектуальний гурток. М.Костомаров та його історичні погляди. П. Куліш та його концепція минулого українських земель. Історичні погляди Т. Шевченка. В. Антонович: історик, археолог, антрополог. М. С. Грушевський.

Еволюція від романтизму до позитивізму. О. Шпенглер та його «Занепад Європи» Цивілізаційна концепція А. Тойнбі. К. Ясперс та його концепція «осьового часу». Школа «Анналів» за М. Блока та Л. Февра. Школа «Анналів» за Ф. Броделя та Лябруса. Третє покоління школи: Е. Ле Ру Лядурі, Ж. Дюбі, Ж. Ле Гоф, М. Ферро. Послідовники школи «Анналів» в сучасній українській та російській історіографії. Історія та педагогіка (Ф. Арьєс). Історія та використання математично-статистичних методів (Ф. Фюре). Історія та психологія (Ф. Е. Манюел). Соціальна історія (Е. Д. Хобсбаум).

Історична наука в добу ВУАН історична наука та репресії 1930-х років. Історична наука у 1940-1950-ї роках та формування нової концепції історії України.

Тема 3.2. Історіографія історії України

Поняття історіографія, її предмет і об'єкти. Природа, функції та місце історіографії в структурі історичного знання. Структура і функції історіографії.

Понятійний апарат історіографії (історіографічний процес, історіографічна ситуація, історіографічний факт, історіографічне джерело).

Принципи і методи історіографічного дослідження.

Зародження історичних уявлень і знань. Міф, епос, історіописання.

Зародження і розвиток української літописної традиції. Історичні знання в Київській Русі. Монастирське літописання. Нелітописні історичні твори в Україні XV-XVI ст.

Розвиток історичних знань на українських землях XVII ст.

Козацькі літописи кінця XVII-XVIII ст. – різновид барокової історичної повісті (Г. Граб'янка, С. Величко, Я. Лизогуб, П. Симоновський).

Лібералізм та його вплив на розвиток історичних досліджень.

Зародження позитивізму – як переломний рубіж в історичній науці.
Регіональні особливості позитивістської історіографії. Поширення позитивізму в українській історіографії.

Інституціоналізація української національної історіографії наприкінці XIX – на початку XX ст.).

Розробка наукової концепції історії України.

Більшовизація історичної науки в СРСР та її наслідки для української історіографії.

Українські історики та наукові центри в діаспорі.

Українська історична наука, 1991 р. – сучасність: методологічні та світоглядні зміни, реконструкція національної пам'ять, нові напрямки досліджень, глобалізація історичного знання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

а) історія України

1. Абдулаєва Г. Історія Криму: Коротка оповідь великого шляху. К., 2024.
2. Абдулаєва Г. Кримські татари: від етногенезу до державності. К., 2021.
3. Бажан О.Г., Данилюк О.З. Український національний рух: основні етапи і тенденції розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті рр.). К., 2000.
4. Баран В. Україна після Сталіна. Нариси історії. 1953–1985. Львів, 1992.
5. Бачинська О., Чухліб Т. Козаки між імперіями. Історія військових формувань українців (кінець XVIII – початок XX ст.). К., 2025.
6. Безсмертя. Книга пам'яті України. 1941–1945. К., 2000.
7. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953. К., 1994.
8. Бойко О. Д. Історія України: підручник. К., 2018.
9. Борисенко В. Курс української історії: 3 найдавніших часів до XX століття. К., 1996.
10. Брицький П. П., Добржанський О. В., Юрійчук С. П. Буковинці у боротьбі за українську державність (1917–1922 рр.). Чернівці, 2007.
11. Вакулук Т.Г. Актуальні проблеми історії України. К., 1998.
- 10.Верстюк В.Ф., Гарань О.В., Гуржій О.І. та ін. Історія України. К.: Альтернативи. 1997. 424 с.
12. Верменич Я. В. Україна: історичний простір ідентичності. К.: Інститут історії України, 2025.
13. Верстюк В.Ф., Дзюба О.М., Репринцев В.Ф. Україна від найдавніших часів до сьогодення. Хронологічний довідник. К., 1995. 687 с.
14. Видрін Д. Г., Табачник Д. В. Україна на порозі ХХІ ст. Політичний аспект. К., 1995.
15. Головка В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України, Ін-т історії України. К., 2021.
16. Голубець М. Велика історія України. У 2-х томах. К., 2019.
17. Горобець В. Під булавою гетьмана. Права і вольності Гетьманщини в умовах імперського підневолля. К., 2024.
18. Греченко В. А. Історія та культура України: підручник. Харків, 2017.
19. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації ХІХ–ХХ ст. К., 2019.
20. Грушевський М. Історія України-Руси: У 11 т., 12 кн. / НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського та ін. К., 1991–2000.
21. Гунчак Т. Україна: Перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. К., 1993.

22. Давня історія України: в 3-х томах. К., 1997–2000.
23. Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. К., 2021.
24. Дорошенко Д. Нарис історії України. К., 1991.
25. Єльников М. В. Золотоординські часи на українських землях. К., 2008.
26. Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В., Пиріг Р. Я., Скальський В. В., Якубова Л. Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. К., 2021.
27. Журавський В. Становлення політичних партій в українському суспільстві та їх роль у політичному структуруванні парламенту. К., 2002.
28. Залізняк Л. Стародавня історія України. К., 2012.
29. Історичні міфи і стереотипи та міжнаціональні відносини в сучасній Україні. Львів. 2009.
30. Історія Запорозької Січі. 2-ге вид. / Ред. кол.: В. Смолій (відп. ред.), В. Щербак (наук. ред., упоряд.), В. Горобець, О. Гуржій, Т. Чухліб. Київ: Арій, 2023.
31. Історія України / В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін.; Під ред. В. А. Смолія. К., 1997.
32. Історія України / Кер. Авт. кол. Ю. Зайцев. Львів, 1996.
33. Історія України: Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. К., 2006.
34. Історія України: нове бачення: У 2 т. К., 1995–1996.
35. Історія української культури: у п'яти томах / НАН України; головна ред. Б. Є. Патон [та ін.]. К., 2001–2011.
36. Історія цивілізації. Україна. Т. 4: Козацька доба (середина XVII – XVIII ст.) / Упоряд., перед. слово В. М. Горобця. Харків: Фоліо, 2025.
37. Калініченко В. В., Рибалка І. К. Історія України. Ч. 3. 1917–2003 рр.: підруч. для іст. ф-тів вищих навч. закл. Харків, 2004.
38. Кармазіна М. С. Між історією і політикою: моногр. К., 2015.
39. Касьянов Г. В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. К., 1991.
40. Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). Спроба сучасного концептуального бачення. К., 1994.
41. Кондратюк К. К. Новітня історія України. 1914–1945 рр.: навч. посіб. Львів, 2007.
42. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради. К., 1992.
43. Король В. Ю. Історія України: навч. посіб. К., 2008.
44. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр. Проблеми взаємовідносин. К., 1998.
45. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нариси суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993.
46. Кульчицький С. В. Новітня історія України (1953–2023). К., 2024.
47. Лановик Б., Лазарович А. Історія України. К., 2006.

48. Литвин В. М. Історія України: підручник. К., 2011.
49. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів. 1995.
50. Магочій Павло Роберт. Історія України. К.: Критика, 2007.
51. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. Навчальний посібник. К., 2015.
52. Мицик Ю. А. Бажан О. Г., Власов В. С. Історія України. К., 2005.
53. Патриляк І. К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. К., 2010.
54. Петровський В.В., Радченко Л.О., Семененко В.І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. Харків, 2007.
55. Плохій С. Брама Європи. Харків, 2019.
56. Політична історія України ХХ століття. К., 2003. У 6 т.
57. Реєнт О. Соціально-економічні та політичні трансформації в Україні (кінець XVIII – перші десятиліття ХХ століття). У 2-х кн. – Кн. 1. К., 2021.
58. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок ХХ століття) / Гол. ред. Р. Стасюк. К., 2016.
59. Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 років / Гол. ред. Р. Стасюк. К., 2016.
60. Рибалка І. К. Історія України. У 2-х частинах. Харків, 1994–1995.
61. Русначенко А. Від імперії – до України. К., 2009.
62. Світлична В. В. Історія України. К., 2006.
63. Скальський В. 160 днів Української Народної Республіки. К., 2023.
64. Солдатенко В. Ф. Україна: політична історія ХХ – поч. ХХІ ст. К., 2007.
65. Солдатенко В. Ф. Українська революція і державність (1917–1920 рр.). К., 1998.
66. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурс і практика. К., 2015.
67. Субтельний О. Україна: Історія. К.: Либідь. 1991.
68. Суперечності ідентичностей в Україні та шляхи їх регулювання. К., 2015.
69. Таїрова-Яковлева Т. Гетьмани України. Історія про славу, трагедії та мужність. К., 2015.
70. Україна крізь віки. У 15-ти тт. К., 1998–1999.
71. Уривалкін О. М. Історія України (середина XIII – середина XVII століття). К., 2005.
72. Черкащина Н. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення. К., 2005.
73. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: доба модернізації / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. К., 2022.
74. Швагуляк М. Історичні студії: Українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії (друга половина XIX- перша половина ХХ ст.). Львів: Тріада плюс, 2013.
75. Шевчук В. П. Історія української державності. Курс лекцій. К.,

1999.

76. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. К., 2006.

77. Яковлева Т. Г. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII ст. Причини і початок Руїни. К., 1998.

78. Яковлева Т. Г. Руїна Гетьманщини: Від Переяславської ради-2 до Андрусівської угоди (1659–1667 рр.). К., 2003.

б) Всесвітня історія

79. Ададуrow В. Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII століття). Львів, 2002.

80. Акунін О. С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492–1918 рр.): Хронологія подій. Миколаїв, 2013.

81. Берд М. SPQR. Історія Давнього Риму. К., 2019.

82. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи і Америки 1918–1945 рр. Кам'янець-Подільський, 1997.

83. Газін В. П., Копилов С. А. Новітня історія країн Європи і Америки 1945–2002 рр. К., 2004.

84. Девіс Н. Європа: історія. К., 2018.

85. Джеджора О. Нариси з історії європейської цивілізації. Книга перша: від витоків до високого середньовіччя. Львів: Видавництво УКУ, 2024.

86. Джеджора О. Нариси з історії європейської цивілізації. Книга друга: від високого середньовіччя до початку XIX століття. Львів: Видавництво УКУ, 2025.

87. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002.

88. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1945–2002). Навчальний посібник. Вінниця, 2003.

89. Іваницька О. П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945). Навчальний посібник. Вінниця, 2004.

90. Історія європейської цивілізації: у 7 тт. / За ред. У. Еко. Харків, 2020.

91. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / В. І. Яровий, П. М. Рудяков, В. П. Шумило та ін. К., 2003.

92. Історія первісного суспільства: підручник / В. В. Скирда, Б. А. Шрамко. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018.

93. Кіндер Г., Хігельман В. Всесвітня історія: Atlas. К., 2001.

94. Кривошея І. І., Барвінок О. В. Історія Великої Британії. К., 2017.

95. Крижанівський О. Історія стародавнього Сходу. К., 2014.

96. Кузьмін О. С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки. Житомир, 2011.

97. Мордвінцев В. Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). К., 2013.

98. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 р. – початок ХХІ ст.) / Ред.: М. М. Швагуляк. Львів, 2015.
99. Реміні Р. Коротка історія США. К., 2021.
100. Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: підручник. К., 2002.
101. Рубель В. А. Нова історія Азії та Африки: постсередньовічний Схід (ХVІІІ – друга половина ХІХ ст.). К., 2007.
102. Ручинська О. А., Сергеев І. П. Історія Стародавнього Сходу: Навчально-методичний посібник. Харків, 2008.
103. Салата О., Гордієнко В.В., Гордієнко Г.М. Кривошея І. Я. Історія Середніх віків. Практикум. У 2-х ч. К., 2017.
104. Сергійчук ЕМ. Новітня історія країн Азії і Африки. Суми, 2002.
105. Ткачук П. Д. Історія первісного суспільства, стародавнього Сходу й античних цивілізацій у термінах, назвах, поняттях і датах: навч.- метод. посіб. для студ. іст. ф- тівін-тутів. унів та вчителів історії. Вип. 2. Луцьк, 2003.
106. Ткачук П. Д. Історія стародавнього Сходу й античних країн у термінах, назвах, поняттях і датах : тлумач, слов, для студ. іст. ф-тівін-тутів, ун-тів та вчителів історії. Луцьк, 1992.
107. Шама О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу. Ч. 2. Тернопіль, 2015.

в) історіографія історії України; методологія історії

108. Джерелознавство історії України: Довідник НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. К., 1998.
109. Дзира І. Я. Козацьке літописання 30-х – 80-х рр. ХVІІІ ст.: джерелознавчий та історіографічний аспекти. К., 2006.
110. Дорошенко. Д. Огляд української історіографії. К., 1996.
111. Драч І. Історія Русів. К., 2003.
112. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999.
113. Зашкільняк Л. О. Сучасна світова історіографія: посібн. для студ. істор. спеціальн. Львів, 2007.
114. Калакура Я. С. Українознавче дослідження: теорія та методологія. Тернопіль, 2012.
115. Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. К., 2012.
116. Колесник І. І. Українська історіографія (ХVІІІ – початок ХХ ст.). К., 2000.
117. Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія. К., 2013.
118. Коцур В. П., Коцур А. П. Історіографія історії України: курс лекцій. Чернівці, 1999.
119. Кравченко В. В. Нариси з української історіографії епохи національного Відродження (друга половина ХVІІІ – середина ХІХ ст.).

Харків, 1996.

120. Макарчук С. Писемні джерела з історії України. Львів, 1999.
121. Оглоблин О. Українська історіографія. 1917–1956. К., 2003.
122. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. Львів, 2010.
123. Стельмах С. Історична думка в Україні XIX – початку XX ст. К., 1997.
124. Тойнбі А. Дослідження історії: У 2-х т. К., 1995.
125. Яковенко Н. Вступ до історії. К., 2007.
126. Яремчук В. П. Українська історіографія: суспільно-політич на історія: посібник. Острог, 2017.
127. Ясь О. Історик і стиль. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок XIX — 80-ті роки XX ст.): Монографія: У 2 ч. / за ред. В. А. Смолія. К., 2014.

з) інформаційні ресурси

<http://www.litopys.kiev.ua>

<http://www.history.org.ua>

<https://toloka.to/>

<https://www.historians.in.ua/index.php/en/>

<https://history.sumy.ua/>

ПИТАННЯ ВСТУПНОГО ЕКЗАМЕНУ

1. Енеолітична доба. Культурно- історична спільнота Кукутені-Трипілля.
2. Бронзовий вік в Україні: археологічні культури, перший суспільний поділ праці, індоєвропейці на теренах України.
3. Кочові народи України епохи раннього залізного віку. Чорногорівські та новочеркаські поховання. Чорноліська та висоцька культури.
4. Зарубинецька культура та пізньозарубинецькі пам'ятки. Культура карпатських курганів.
5. Утворення Руської держави. Теорії походження державності в східних слов'ян.
6. Русь у період феодальної роздробленості: причини децентралізації, удільні князівства, боротьба за великокнязівський стіл, половецька загроза.
7. Інкorporація українських земель до складу іноземних держав, XIV–XVI ст.
8. Українські землі у складі Речі Посполитої, 1569–1648 рр.
9. Гетьманщина: державний лад, право, основні події та процеси внутрішньої політики, звуження автономії Великого Війська Запорозького (Гетьманщини).
10. Хмельниччина: причини Визвольної війни, участь у ній соціальних верств, основні військові кампанії, українсько-польські та українсько-московські угоди.
11. Українські землі в складі Російської та Австрійської імперій, остання третина XVIII – перша половина XIX ст.
12. Українські землі в другій половині XIX – на початку XX ст.
13. Україна в період Першої світової війни.
14. Українська революція 1917–1921 рр.
15. Радянська Україна міжвоєнного періоду.
16. Українська діаспора. Хвилі еміграції.
17. Україна у період Другої світової війни: бойові дії, рух опору, соціальні, економічні та політичні наслідки війни.
18. Радянська Україна в 1945–1985 рр.: основні тенденції розвитку.
19. Український дисидентський та правозахисний рух 1950–1980-х років.
20. Створення та розвиток незалежної України, 1991–2022 рр.
21. Арабські завоювання та створення держави Омейядів.
22. Суспільно-політичний розвиток Давньої Греції VIII–IV ст. до н. е.
23. Монгольські завоювання XIII ст. Державний устрій Монгольської імперії.
24. Падіння Римської імперії: причини та наслідки.
25. Утворення та розширення держави османів, XIV–XVI ст.
26. Реформація в Європі. Релігійні війни в XVI ст.

27. Абсолютистська монархія у Європі (Франція, Іспанія, Австрія, Росія).
28. Велика Французька революція, 1789–1794 рр.
29. Громадянська війна у США
30. Війна за незалежність іспанських колоній Латинської Америки, 1810–1826 рр.
31. Війни Антифранцузьких коаліцій. Віденський конгрес.
32. Революції 1848–1849 рр. в Європі.
33. Версальсько-Вашингтонська система та її криза в інтервоєнний період.
34. «Велика депресія» та її вплив на політичний розвиток Європи.
35. Друга світова війна: причини, характер, основні періоди та наслідки.
36. «Холодна війна», 1945–1991 рр.
37. Громадянська війна в Китаї. Створення та розвиток у другій половині ХХ ст. Китайської Народної Республіки.
38. Розпад колоніальної системи у другій половині ХХ ст.
39. Нові індустріальні країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Японія, Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг).
40. Світ в епоху глобалізації: основні тенденції розвитку наприкінці ХХ ст. – у ХХІ ст., науково-технічний поступ, суспільні трансформації.
41. Оформлення епічної історії в античній Греції (Геродот та його «Історія»).
42. Історіографія історії Радянської України.
43. Історична біографістика Плутарха та Гая Світонія Транквіла, Лікіана з Самосати. Бачення історії стоїками (Марк Аврелій, Сенека).
44. Історична думка епохи Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.
45. Запорізька Січ: історіографія.
46. Постмодернізм в історичній науці.
47. Походження, розселення та устрій слов'ян: історіографія та основні наукові концепції.
48. Проблема походження українського козацтва: історіографія.
49. Розвиток історичної думки в Україні в дореформений період.
50. Історико-соціологічний напрямок в історичній науці (Т. Гоббс, Д. Локк, Жан Бені Босює).
51. Історична наука доби романтизму та позитивізму.
52. Історико-літературна спадщина Гетьманщини. Козацьке літописання.
53. Школа «Анналів». Послідовники школи «Анналів» в сучасній українській історіографії.
54. К. Ясперс та його концепція «осьового часу».
55. О. Шпенглер та його «Занепад Європи»
56. Цивілізаційна концепція А. Тойнбі.

57. Зародження уявлень про історію. Таблиці понтифіків. Епоха анналістів.
58. Українська національна революція: історіографія.
59. Українська радянська історіографія: періодизація, школи, напрямки й проблематика досліджень.
60. Історична наука незалежної України: інтеграція в світовий науковий простір, напрямки досліджень, здобутки та труднощі розвитку.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	задовільно
64–73	D	
60–63	E	
35–59	F	незадовільно з можливістю повторного складання
1–34	FX	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ АБИТУРІЄНТІВ

За шкалою ECTS	За шкалою ЗВО	За національною шкалою	Коментар
A	90-100	відмінно	Абітурієнт дає повну та розгорнуту відповідь на питання білету, демонструє вільне володіння понятійно- категоріальним апаратом, необхідним для формування професійної наукової позиції; визначає основні проблеми, об'єкт і предмет історичних знань; повністю розкриває суть поставленого питання, добре орієнтується у міжпредметних зв'язках, наводить приклади.
B	82-89	дуже добре	Абітурієнт у відповідях допускає неточності або незначні помилки, проте демонструє розуміння матеріалу, логічно обґрунтовує свої міркування.
C	74-81	добре	Відповіді на питання білету носять фрагментарний характер, переважно відтворюють знання на рівні запам'ятовування. Знання з предмету є неповними, абітурієнт плутається у визначеннях, втрачає логіку та послідовність розкриття питання, не наводить приклади.
D	64-75	задовільно	Абітурієнт не усвідомлює змісту питання білету, його відповідь не має безпосереднього відношення до поставленого питання. Він не володіє основним

			термінологічним апаратом дисципліни, демонструє відсутність умінь міркувати, робити висновки.
Е	60-63	достатньо	Вступник допускає суттєві помилки у відповідях або відповідь є частковою. Вступник не висвітлює сутність питання; не виявляє здатності до оцінки та аналізу конкретних пропонованих проблемних ситуацій; демонструє недостатню спроможність щодо здійснення порівняльного аналізу наукових концепцій.
FX	0-59	незадовільно	Абітурієнт допустив грубі помилки, зовсім не розкрив змісту питання, відповідь відсутня.